

Opis pracy (dzieła)

Jedno źródło, dwa strumienie

Badania techniki i technologii obiektów dekorowanych laką orientalną i jej europejskimi imitacjami jako podstawa do odpowiedniego opracowania programu prac konserwatorskich na przykładzie trzech różnych zabytków z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie: stołu w stylu nanban (ok. 1610), dekoracji królewskiego Gabinetu Chińskiego autorstwa Martina Schnella (1730–1731) oraz biurka damskiego z warsztatu Jacques’a Dubois (ok. 1745).

Zabezpieczanie i dekorowanie różnych przedmiotów za pomocą odpowiednio spreparowanego soku z drzew lakowych sięga w Azji czasów prehistorycznych. Od kilkuset lat przedmioty o bardzo wysokim poziomie artystycznym zaczęły docierać do Europy, budząc zachwyt koneserów. Piękne, lśniące, często bogato dekorowane powierzchnie miały w sobie tajemniczy element doskonałości i trwałości. Z tego źródła zrodziła się chęć posiadania jak największej liczby cennych, doskonałych wyrobów pokrytych laką. Dlatego w Europie i innych częściach świata zaczęto naśladować efekt artystyczny pierwowzorów, używając do tego dostępnych materiałów.

W zbiorach Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie znajduje się kilkadziesiąt przedmiotów dekorowanych laką orientalną, pochodzącą z różnych regionów Azji oraz zabytków dekorowanych jej europejskimi imitacjami. Są wśród nich zarówno meble, jak i mniejsze przedmioty codziennego użytku. Kolekcja była kompletowana i przekształcana przez wszystkich kolejnych właścicieli pałacu. Z archiwaliów wiadomo, że już król Jan III posiadał Gabinet Chiński oraz wiele przedmiotów pochodzenia Orientalnego, w tym także dekorowanych laką (*urushi*). Kolejni mieszkańcy powiększali zbiory, a wcześniej zebrane często przekształcali według panującej mody. Wiele z nich zachowało się do dzisiejszego dnia.. Trzy z nich, najwyższej klasy artefakty, reprezentujące różne techniki lakiernicze, posłużyły za przykład, w jaki sposób z jednego źródła, którym była laka azjatycka, ten sposób dekorowania powierzchni dotarł do Europy i jakimi nurtami się rozprzestrzenił. Są to pochodzący z początku wieku XVII japoński stół w stylu nanban, dekoracja królewskiego Gabinetu Chińskiego autorstwa Martina Schnella, ukończona w 1731 r., wykonana europejskimi technikami

lakierniczymi oraz biurko sygnowane przez Jacques'a Dubois, powstałe prawdopodobnie po roku 1745, które łączy lakę orientálną i europejską.

W rozprawie zostały przedstawione historia oraz cechy charakterystyczne materiałów używanych w Azji oraz w Europie do zabezpieczania i dekoracji rozmaitych powierzchni technikami lakierniczymi. Głównym składnikiem laki orientálnej jest odpowiednio spreparowany żywiczny sok z drzew z rodziny sumakowatych (łac. *Anacardiaceae*) rosnących w południowej i południowo-wschodniej Azji. Kluczowy składnik, czyli sok *urushi*, nie był w stanie przetrwać długiej podróży morskiej bez stwardnienia uniemożliwiającego jego użycie. Dlatego do imitacji używano znanych i stosowanych w Europie różnych dostępnych tu żywic takich jak szelak, sandarak, mastyks, kopale i inne. Obie omawiane techniki i technologie są bardzo złożone i wielowarstwowe. Wszędzie też mistrzowie pilnie strzegli tajemnic warsztatowych. Z czasem w Europie zaczęły pojawiać się publikacje (traktaty), które podawały przepisy i wskazówki na wykonanie doskonałych imitacji *chinoiserie*. Jednak poszczególni twórcy mieli swoje sprawdzone sposoby, których szczegóły pozostawiali w sekrecie. Niektóre imitacje były tak doskonałe, że do dziś trudno jest je odróżnić od dalekowschodnich pierwowzorów. Poza tym nawarstwiane przez lata przemalowania i zabrudzenia często dodatkowo utrudniają identyfikację oraz datowanie.

Użycie materiałów o zróżnicowanych właściwościach oraz stan zachowania obiektów zawsze stawiają konieczność indywidualnego podejścia do opracowywania programów prac konserwatorskich i restauratorskich. Dlatego tak ważne jest zrozumienie budowy techniczno-technologicznej, co umożliwiają jedynie dokładne badania analityczne.

Dzięki określeniu warstw oryginalnych i dokładnym rozróżnieniu ich od późniejszych nawarstwień oraz zmian udało się nie tylko przywrócić dawną koncepcję artystyczną królewskiego Gabinetu Chińskiego, lecz także odpowiednio zabezpieczyć wnętrze przed działaniem światła. Dokładne rozpoznanie techniki i technologii wykonania stołu nanban pozwoliło na ocenę stanu zachowania wszystkich warstw technologicznych oraz wskazanie najważniejszych przyczyn zniszczeń zabytku. Decyzje konserwatorskie były podejmowane w odniesieniu do danej warstwy technologicznej czy chronologicznej, a także do każdego najmniejszego elementu dekoracji. Zdobyte podczas tych prac doświadczenie zostało wykorzystane przy opracowywaniu projektu konserwatorskiego dla rokokowego biurka Jacques'a Dubois. W tym przypadku udało się zachować pozostałości oryginalnego lakieru oraz dobrać werniksową powłokę chroniącą

powierzchnię dekoracji, która jest bezpieczna zarówno dla laki orientalnej, jak i jej europejskiej imitacji.

Praca doktorska składa się z trzech tomów. Tom I stanowi rozprawę doktorską, w której omówione zostały zagadnienia zawarte w temacie pracy. Tom II zawiera merytoryczną dokumentację prac konserwatorskich przy biurku Jacques'a Dubois wraz z raportami wyników badań mebla. Dokumentacja wykonana jest według schematu obowiązującego w muzeum. Dokumentacja fotograficzna pokazująca szczegóły prac przy dekoracji lakierniczej została zawarta w tomie III pracy.

W Polsce badania techniczno-technologiczne lakierów europejskich są bardzo ograniczone, a dokładne określenie składu laki orientalnej do tej pory nie jest możliwe. Dlatego omówione projekty miały charakter pionierski. Autorka ma nadzieję, że poszerzyły wiedzę o dawnych technikach lakierniczych i przyczynią się do ich lepszego ich rozpoznania w trakcie prac przy kolejnych obiektach tego typu.